

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تئاتر فرانسه در قرن بیستم

تئاتر فرانسه در قرن بیستم

فرانک اورارد

ترجمه

دکتر روح الله قاسمی

۱۳۹۶

۶۴۸

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

تئاتر فرانسه در قرن بیستم/ فرانک اورارد
ترجمه دکتر روح‌الله قاسمی
Franck Evrard, *Le théâtre français du XXème siècle*, Paris, Ellipses, 2002.
ویراستار: زهرا جعفری
حروف‌نگار و صفحه‌آرا: سمیرا دهقان
طراح جلد: حسین راست‌منش
ناظر چاپ: صفر ممیزاد
چاپ اول: ۱۳۹۶
شمارگان: ۱۰۰۰
قیمت: ۱۴۰.۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای دانشگاه شهید بهشتی محفوظ است.

سرشناسه:	اورارد، فرانک؛ Evrard, Franck
عنوان و نام پدیدآور:	تئاتر فرانسه در قرن بیستم/ فرانک اورارد؛ ترجمه روح‌الله قاسمی؛ ویراستار زهرا جعفری.
مشخصات نشر:	تهران: دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۹۶. تهران: دانشگاه هنر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	چهارده، ۱۹۰ ص: مصور؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
فروست:	دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات؛ ۶۴۸.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۴۵۷-۳۸۴-۲
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیپا
یادداشت:	عنوان اصلی: Le theater francais du XXe siècle, c1995؛ واژه‌نامه؛ کتابنامه.
موضوع:	نمایشنامه فرانسه- قرن ۲۰م. - تاریخ و نقد French drama - 20 th century - History and criticism نمایش- فرانسه- تاریخ- قرن ۲۰م. Theatr-- France-- History-- 20 th century
شناسه افزوده:	قاسمی، روح‌الله، ۱۳۵۸- مترجم؛ دانشگاه شهید بهشتی، مرکز چاپ و انتشارات؛ Shahid Beheshti University. Printing & Publishing Center
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۶ ت۸الف/ PQ۵۵۵۶
رده‌بندی دیویی:	۹۱۴/۰۹۸۴۲
شماره کتابشناسی ملی:	۴۷۱۹۳۰۹

کد ناشر ۱۰۰۱۷۳۴

www.pub.sbu.ac.ir
uni@pub.sbu.ac.ir

برای تو که همیشه کنارم بودی

پشتم بودی

پناهم بودی

همسرم

همراهم

همرازم

رق.۰

فهرست مطالب

بیشگفتار مترجم.....	یازده
سخن آغازین.....	سیزده
فصل ۱. چگونه می توان از تئاتر سخن گفت؟.....	۱
۱. ۱. تئاتر در متن متوقف نمی شود.....	۱
۱. ۲. تداوم و انقطاع.....	۲
فصل ۲. تئاتر از اواخر قرن نوزدهم تا قبل از جنگ اول.....	۵
۱. ۲. ابداع کارگردانی مدرن.....	۵
۱. ۱. آندره آنتوان (۱۸۵۸-۱۹۴۳).....	۵
۱. ۲. اورلین لونیه پو.....	۸
۲. ۲. تئاتری پست با تمایلاتی مبهم.....	۹
۱. ۲. ۲. تئاتری عاری از هرگونه خلاقیت چشمگیر.....	۹
۲. ۲. ۲. تئاتری مطابق با سلیقه عموم جامعه.....	۱۳
۳. ۲. دو نابغه حاشیه نشین.....	۱۴
۱. ۳. ۲. آلفرد ژاری (۱۹۰۷-۱۸۷۳) و چرخه اوبو.....	۱۴
۲. ۳. ۲. پل کلودل (۱۸۶۸-۱۹۵۵).....	۱۹
فصل ۳. ستایش اغراق آمیز در تضارب آرا (۱۹۲۰-۱۹۵۰).....	۲۹
۱. ۳. بروز پدیده ای به نام کارگردان.....	۲۹
۱. ۱. ۳. ژاک کوپو و تئاتر «ویوکولومبیه».....	۲۹
۲. ۱. ۳. گروه چهارنفره.....	۳۲

۳۴	۲.۳. در بین سنت و نوسازی، تئاتر تلاش می‌کند پخته شود
۳۴	۱.۲.۳. سنت
۳۸	۲.۲. نوآوران یا تجربه محدودیت
۴۶	۳.۳. بازگشت به اسطوره
۴۷	۱.۳.۳. اسطوره اودیپ
۴۸	۲.۳.۳. اسطوره الکترا
۵۳	۳.۳.۳. اسطوره آنتیگون
۵۶	۴.۳. قدرت کلمات در برابر هرج و مرج دنیا
۵۶	۱.۴.۳. ژان پل سارتر (۱۹۰۵-۱۹۸۰)
۶۱	۲.۴.۳. آلبر کامو (۱۹۱۳-۱۹۶۰)
۶۵	۳.۴.۳. ژرژ برناتوس (۱۸۸۸-۱۹۴۸)
۶۷	۴.۴.۳. هانری دو مونترلان (۱۸۹۶-۱۹۷۲)

فصل ۴. زبان و انسان بحران زده ۶۹

۶۹	۱.۴. زبان در عصر تردید
۷۰	۱.۱.۴. سرگشتگی اجتماعی
۷۴	۲.۱.۴. نیستی فراطبیعی در زبان
۸۴	۲.۴. ساختارزدایی از شخصیت
۸۵	۱.۲.۴. جسم
۸۷	۲.۲.۴. جسد
۹۱	۳.۲.۴. حکومت اشیا
۹۴	۳.۴. در ستایش سخن
۹۴	۱.۳.۴. تأکید بر سخنان شاعرانه
۹۶	۲.۳.۴. سخن و ارتباط
۹۸	۳.۳.۴. سخنانی که با بدن اشتراکاتی دارند

فصل ۵. رابطه بین تئاتر و واقعیت ۱۰۱

۱۰۱	۱.۵. اقبال عمومی نسبت به «تئاتر مردمی» و تمرکززدایی
۱۰۱	۱.۱.۵. ژان ویلار (۱۹۱۳-۱۹۷۱)

۱۰۴.....	۵. ۱. ۲. تمرکززدایی
۱۰۶.....	۵. ۱. ۳. عظمت و معضلات تئاتر امروز
۱۰۹.....	۵. ۲. برتولت برشت (۱۸۹۸-۱۹۵۶)
۱۱۲.....	۵. ۳. بازمانده‌های تاریخ بر صحنه تئاتر
۱۱۶.....	۵. ۴. چگونه واقعیت را به «شکلی دیگر» بیان کنیم؟
۱۲۲.....	فصل ۶. تئاتر؛ موضوعی برای ابداعات جدید
۱۲۳.....	۶. ۱. صحنه تئاتر در افق نگارش
۱۲۳.....	۶. ۱. ۱. ساختار تودرتو و تقلید سخره‌آمیز
۱۲۹.....	۶. ۱. ۲. در ورای انواع ادبی دراماتیک
۱۳۱.....	۶. ۱. ۳. نوشتاری همگام با صحنه
۱۳۴.....	۶. ۱. ۴. تئاتر درمورد تئاتر
۱۴۱.....	۶. ۲. گفتار صحنه‌ای کارگردانان
۱۴۱.....	۶. ۲. ۱. کارگردان به‌مثابه آفریننده صحنه
۱۴۴.....	۶. ۲. ۲. تئاتر در حال شدن
۱۴۷.....	۶. ۲. ۳. چشم‌انداز پیش‌رو
۱۴۹.....	فصل ۷. نمونه‌ای از آثار
۱۴۹.....	۷. ۱. پوچگرایی
۱۵۱.....	۷. ۲. تک‌گویی در قرن بیستم
۱۵۵.....	۷. ۳. ارتباط بین نویسنده و کارگردان
۱۶۰.....	۷. ۴. تئاتر در تئاتر و تئاتر درمورد تئاتر
۱۷۱.....	واژه‌نامه توصیفی
۱۸۵.....	منابع
۱۸۹.....	نمایه

پیشگفتار مترجم

ادبیات در کشور فرانسه همواره یکی از نقاط قوت فرهنگ این کشور محسوب می‌شود و کمتر کتابخوانی را می‌توان یافت که با آثار ادبی این کشور آشنا نباشد. هرچند آثار منشور فرانسه جایگاه بسیار والایی برای خود دارد، غنای پیشین تئاتر این کشور را نیز نباید فراموش کرد. از نمایشنامه‌های کلاسیک گرفته تا نمایشنامه‌های بسیار متأخر عصر حاضر، همگی در سیر تغییر و تحول این هنر جایگاه ارزنده‌ای داشته‌اند. با این حال، قرن بیستم به سبب حوادث بسیار تأثیرگذارش و نیز تحولات فکری و عقیدتی که در طول این قرن رخ داده نقش وزینی در شکل‌دهی تصویر امروزی تئاتر در این کشور بر عهده دارد. دو جنگ بزرگ جهانی، تغییر ساختارهای سیاسی و شکل‌گیری آرای جامعه‌شناسانه مختلف و نیز بروز و ظهور نظریات فلسفی جدید که دیدگاه‌های متفاوتی از جهان، زندگی و انسان ارائه می‌کنند عواملی هستند که نوآوری‌های بدیعی در تئاتر فرانسه ایجاد کرده‌اند.

تحول تفکر انسان در این دوره زمینه‌ساز تحولاتی در زمینه‌های دیگر هم بود. تئاتر گاه با نگاهی نوگرا به زبان و ارتباطات انسانی روبه‌روست و نویسندگان تلاش کرده‌اند ارتباطات انسانی را به‌خوبی در نمایشنامه‌های خود به تصویر بکشند. در این دوره، گاه با کارکردهای جدیدی از زبان مواجه می‌شویم که الزاماً در محدوده انتقال پیام نمی‌گنجد. در حقیقت، زبان گاه تنها وسیله‌ای است برای انسانی که از همه چیز جدا شده و به دور افتاده است و می‌کوشد تا ارتباط خود را با دنیای خارج و هم نوعانش حفظ کند.

در این مرحله است که کارگردانی تئاتر کارکردی مهم‌تر پیدا می‌کند. نویسندگان در همراهی و همکاری با کارگردان‌ها بسیار فعال و حتی مستبدانه عمل می‌کنند و گاه

دیدگاه‌های خود را در مورد صحنه بر کارگردان تحمیل می‌کنند تا بتوانند پیام خود را که گاه به صورت اسطوره‌ای شکل گرفته بهتر انتقال دهند. اسطوره‌هایی همچون اودیپ، الکترا و آنتیگون کماکان ذهن خلاق نویسنده را به خود مشغول می‌کنند و هرچند که توان گذشته را گاه از دست داده‌اند، باز هم بهانه‌ای هستند برای بیان تفکری فلسفی و سیاسی در مورد شهر و اجتماع.

در این کتاب سعی شده است تا جریان‌های نمایشی قرن بیستم و نیز افراد تأثیرگذار در این زمینه معرفی شوند و خواننده با دیدگاه‌های گوناگون آشنا شود. نکته قوت این کتاب بیان مطالب به روشی ساده و قابل فهم برای همه است. در ضمن، مثال‌هایی که از نویسندگان مختلف ارائه شده نقش مهم در فهم مطالب و نظریه‌های مورد بحث دارند. در حقیقت، نویسنده کتاب تلاش کرده است با به‌کارگیری مثال‌های ملموس خواننده را مستقیماً در برابر آنچه به صورت نظری بیان شده است، قرار دهد. وی تحصیلات خود را در رشته هنرهای نمایشی زیر نظر ژان پییر ریشارد در مقطع دکتری به پایان رساند و تا سال ۲۰۱۳ استاد دانشگاه پاریس بود و در همین سال بر اثر عارضه قلبی درگذشت.

کتاب حاضر که برگردان فارسی کتاب *Le Théâtre Français au XXème Siècle* است می‌تواند راهی برای آشنایی با جریان‌های تئاتر مدرن فرانسه بگشاید و علاقه‌مندان منابع معتبر و دست اول را به خود جذب کند. در برگردان این کتاب تلاش شده است تا متن ترجمه بیشترین قرابت را با متن اصلی داشته باشد. همچنین در مواردی که برای واژه‌ها یا اصطلاحات تخصصی معادل مناسب پیدا نشد، عبارات فرانسوی که البته تعداد آن‌ها بسیار نادر است، به کار برده شده‌اند.

روح‌اله قاسمی

۱۳۹۶

سخن آغازین

همیشه از تئاتر کمی متنفر بوده‌ام، چراکه تئاتر با زندگی در تضاد است، اما همیشه هم به‌سوی آن باز می‌گردم و دوستش دارم، چراکه تنها جایی است که در آن اعتراف می‌کنیم که این زندگی نیست.

برنارد‌ماری کولتیس^۱

از کتاب شاه/ویو نوشته آلفرد ژاری^۲ و اولین نوشته‌های پل کلودل^۳ گرفته تا «نوشته‌های» حال حاضر و از تئاتر آزاد آنتوان^۴ گرفته تا تئاتر ویو کلمبیه^۵، نمایش‌های تئاتر خورشید^۶ یا تئاتر مردمی ژان ویلار^۷، تئاتر در فرانسه در قرن بیستم غنا و تنوعی اعجاب‌انگیز داشته است.

نگاهی به یک قرن حیات تئاتر، تحولاتی بنیادین را نشان می‌دهد:

- شکل‌گیری مفهوم کارگردان که ابتدا در خدمت متن بود و پس‌از آن تبدیل به آفریننده‌ای کاملاً مجزا شد که استقلال تئاتر را از ادبیات تبیین می‌کند.
- به‌وجود آمدن روش جدیدی در گسترش کار که از رؤیای ایجاد تئاتر مردمی و در دسترس همگان سرچشمه می‌گیرد.

- گذر از تئاتری که به گفته لویی ژووه^۸ با «زبانی زیبا» نوشته شد و با ژان ژیرودو^۹ و ژان پل سارتر به کمال زیبایی‌شناسانه‌اش رسید، به تئاتری جدید که ارتباطش را با قراردادهای خلق تئاتر که از ارسطو به‌ارث رسیده بود، قطع می‌کند.

1. Bernard-Mari Koltés

2. Alfred Jarry

3. Paul Claudel

۴. Théâtre-libre جریانی در تئاتر که Andre Antoine در قرن نوزدهم آن را پایه‌گذاری کرد.

۵. Vieux-Colombier یکی از سالن‌های تئاتر در پاریس.

۶. Théâtre du soleil. از گروه‌های بنام تئاتر فرانسه در قرن بیستم.

7. Jean Vilar

8. Louis Jouvet

9. Jean Giraudoux

فصل ۱

چگونه می‌توان از تئاتر سخن گفت؟

۱.۱. تئاتر در متن متوقف نمی‌شود

تئاتر پیش از هرچیز یک نمایش است، حتی تئاترهایی همچون تئاتر ژیرودو، سارتر یا مونتوران^۱ که جنبه‌های ادبی قدرتمندی دارند. مفهوم ساده‌انگارانه‌ای که کارگردانی^۲ را در خدمت متن می‌بیند، آن هم متنی که با دقت و وسواس به نمایش درآورده است، فراموش می‌کند که متن همه‌چیز را بیان نمی‌کند و نقاط تاریکی دارد که برای روشن شدن نیازمند نمایش هستند. هنگام خوانش یک نمایش‌نامه، جاهای خالی و حاشیه‌هایی پدیدار می‌شوند که صحنه، جای خالی خود را در آنها نشان می‌دهد و بازیگران نمایش و نه نشانه‌ها، در آن شکل می‌گیرند. این بازیگران سوژه‌های زنده‌ای هستند که نیاز دارند دیده و شنیده شوند. اما کارگردانی نیازمند انتخاب، موضع‌گیری‌های زیبایی‌شناسانه و مدیریت بازیگران است که خود سطح بالایی از زبانی دیگر را می‌طلبد.

از زمان آنتوان در آغاز این قرن^۳، جایگاه کارگردان اهمیتی بیش‌ازپیش یافته است، به‌شکلی که امروزه، حیات متون تئاتری از وجود زیبایی‌شناسانه‌شان بر روی صحنه جدایی‌ناپذیر است. چنان‌که دنی دیدرو^۴ در تئاتر پارادوکسی درمورد کم‌دین^۵ نشان می‌دهد، تفکر درمورد اجرای یک تئاتر، مدت‌های طولانی با موضوعی به نام بازیگر درهم آمیخته شده‌بود؛ باین‌حال، در قرن بیستم، تئاتر به‌طور کامل با مفهوم کارگردانی ارتباطی

1. Henri de Montherlant

2. Mise en scène

۳. منظور قرن بیستم است. - م.

4. Denis Diderot

5. Paradoxe sur le comédien